

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP.

AZ EGYHÁZ ÉS ISKOLA KÖRÉBŐL.

<p>Szerkesztőség: hova a lap szellemi részét illető minden küldemény intézendő N.-Péterfia utca 348 szám.</p>	<p>Megjelen havonként háromszor, 5-én, 15-én és 25-én egy, illetőleg másfél iven. Előfizetési ár egész évre 4 frt., félévre 2 frt., Hirdetések díja: 100 szóig 1 frt., 200 szóig 2 frt., a másodszori hirdetésnél 100 szóig 80 kr. harmadiknál 70 kr. Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr.</p>	<p>Kiadó hivatal: hova a lap anyagi dolgaira vonatkozó minden közlemény és küldemény intézendő. Fűvészkert utca 1080.</p>
--	---	--

Lugossy József.

Nem ismertünk embert, ki a mindennapi élet vágyai és szükségleteitől magát annyira függetlenítve, olyan tisztán az élet magas eszményeinek szentelt idealis életet tudott volna megvalósítani, mint azon csodálatra méltó férfi, kinek elhunytát pár nap előtt gyászolta meg a magyar tudományosság, a ref. egyház és főiskolánk, most pedig lapunk gyászkerete jelzi. Kazinczy Ferencz áldása, kívül mint ifju tanuló Debreczenben a Szentgyörgyi orvos házában találkozott, már élte hajnalán a magyar nemzeti irodalom és cultura lángoló hívévé avatá; Berlinben a tudomány egy lelkes bajnokának sirján tett saját fogadása, a hazát nem ismerő tudomány örök felkentjévé szentelé. Izzó agya és lobogó szive minden életviszonyok közt lakadatlanul hajtá az eszmény felé, a melyet mindig a magasban keresett, és a melyről szeméit a földre is fordítani szentségtörésnek tartá vala.

A gyakorlati életbe lépését a papságon kezdte. Papi hivatala úgy szólva egy napig tartott. Négy óráig tartó papi beköszöntője végén ájulva vitték le a szószékből. Izzó lelkesedése, mely később mint tanárnál a tanszéken, sőt gyakran a magán beszélgetésben is szónokiasan lázassá fokozta magát, a vallás magasztos eszméire alkalmazva, ha tovább marad e pályán, összetörte volna különben vasalkotásu testét. Ha a Remete Péter vagy Kapisztrán korában él, keresztes háborut papol össze a kelet ellen, a XIX. században keletnek csak tudományára fordította lángoló lelkesedését. Az agyát feszítő szenvedélyben volt valami a Kazinczy szent hevülete, a Kőrösi Csoma Sándort kelet felé hajtó tudományszomj, és a Horváth István hazafi rajongásából; mindezek összetartva egy szerény, alázatos és puritán léleknek erkölcsi szigorától. Ezen szenvedélyben, melyet lelkesedés nélkül hallgatni nem lehetett, mely neki nem fáradsága, hanem éltető levegője volt, rejlett tanári működésének titka is. Nem csak felébreszteni tudta a lelkesedést, hanem munkásságba is hozta, levezette tanítványait a tudomány csendes műhelyébe és midőn

fáradni kezdtek, felragadta őket annak legmagasabb régióiba.

A tudományt mindenek felett szentnek tartotta. A jog- és államtudományokon kívül, melyeknek különösen tételes része iránt ellenszenvvel viseltetett, majdnem minden más tudományágnak lényegébe iparkodott legalább egy pillantást vetni; ismeretköre valóban encyclopaedicus volt, és terjedelmével emlékeztetett a 17-dik század nagy universalis protestáns tudósaira, vagy a nagy jezsuita és maurinus tudomány-férfiakra. Ifju korában a természettudományok barátja és művelője, Hanákkal együtt tanult és fűvészkedett a szigeti hegyek között. Majd nemzeti nyelvünk és irodalmunk története és emlékei ragadták meg figyelmét. Ipolyival és Toldyval belső barátságban, a magyar mythológiának és könyvészetnek buzgó művelője, Szabó Károlynak leghivebb dolgozótársa és segítője volt, s ezen tudományok iránt meleg érdekeltségét élte fogytáig megőrizte. De talán legnagyobb gyönyörűségét a mythologikus a népies csillagismében találta. — A szanszkrit, a görög, a magyar ég költészete és mythológiájának egyiránt alapos ismerője volt. E téren irodalmilag is nagybecsű töredékeket adott; irodalmi hagyatékában egy gonddal gyűjtött szakkönyvtár e tárgyra vonatkozik, s kézírataiból talán egy egész magyar csillagismét remélhetünk.

Gyűjtötte egész életén át a könyveket, kezeirásával pótolgatta azok közül a becsesebbeknek hiányait, néhány ritka könyvet egész terjedelemben lemásolt, és különös kegyelettel mentette meg még a jelentéktelenebbeket is a pusztulástól. A könyvek képezték családját, ezek nyujtottak neki munkát és szórakoztató pihenést egyaránt. Oltatlan tudományszomját csupán a különböző tudományágakban való váltógazdaságszerű buvárkodás elégítette ki. Többször ráerőltette magát a pihenésre, de ez a pihenés a valóságban a rendes munkánál is erősebb dolgozásra változott. A tudomány iránti határtalan tisztelete, melynél fogva lehető rövidet és tökéletest akart adni, ha valamit nyilvánosság elé bocsátott, nagy terjedelmet felölelő ala-

pos vizsgálódási módszere, valamint könyvgyűjtő szenvedélye kétségtelenül ártott tudományos productivitásának. Megrendelésre, határidőre különben sem tudott dolgozni soha, befejezett nagyobb művet sem adott ki. De tudományos jegyzeteinek, részletes feldolgozásainak bizonyosan veendi hasznát a szakértő utód.

Tudományos működésének másik kedves tárgya a nyelvtudomány volt. E téren való, különösen magyar nyelvészeti munkálkodásánál a nyelvbölcsésznek eredményeit épen úgy figyelembe vette, mint felhasználta minden tanúságát az induktív, történeti és összehasonlító irányoknak, habár itéletét a folyó nyelvészeti kérdésekről utolsó időkből nem nyilvánította is.

Élete 20 utolsó évében főként a keleti nyelvészettel, általában a keleti nyelvek, a szanszkrit, ind, persa, arab, török nyelvek irodalmával foglalkozott. De a szanszkrit nyelvet, mint az indogerman és különösen a classicus nyelvek ősanját mivelte a legnagyobb előszeretettel. Meg volt győződve róla, hogy hazánkban a classicai studiumok komoly felvirágoztatására a szanszkrit okvetlenül szükséges; és általános tudományközlési szenvedélyén és főiskolánk iránti áldozatos szeretetén kívül, különösen a szanszkrit tanulmányok iránti figyelembresztés volt főoka annak, hogy hosszú magányba vonulása után ismét visszatért főiskolánkba. Célját elérte, néhány lelkes ifju agyában meggyújtotta a lángot Ezek nem csak tanítványai, hanem barátai is voltak; és ha a könyvek családját, azoknak társasága, kikkel a tudomány felől beszélgethetett, vagy a kiket taníthatott, társadalmi életét képezte a világ zajától egészen elvonult férfinak.

Felekezete és főiskolánk iránt mély és önfeláldozó szeretetet érzett és tanusított, de csak a tudomány buzgó művelésének feltételével remélte és jósolta azok virágzását. Reméljük, hogy hosszú évek azon fáradalmas munkájáért, melyet e főiskola szolgálatában ennek javára teljesített, a tisztességért és fényért, melyet erre hozott, felekezetünk és a főiskola is kimutatja neve és emléke iránti háláját és tiszteletét.

G. K.

A magyar tudományos akadémia megbízó levele Lugossy József temetésénél.

Tekintetes főiskolai igazgatóság!

A magyar tudományos akadémia fájdalmas részvétellel értesült Lugossy Józsefnek f. hó 7-én történt haláláról.

A boldogultban nem csak a debreczeni ev. ref. főiskola vesztette el egyik nagy tudományu és érdemü tanárát, hanem a magyar tudományos akadémia is egyik legregibb és legjelesebb rendes tagját. Lugossy József kitünő tehetséget nemes jellemmel, lángoló lelkesedést fáradha-

atlan szorgalommal egyesített magában. — A keleti nyelveknek alapos és széleskörű ismerője volt; de különösen a régi magyar nyelvet, irodalmat és nemzeti hagyományainkat buvárlotta nagy előszeretettel és gyűjtötte emlékeit áldozatos szorgalommal. Jeles értekezései csak töredékei voltak azon nagy munkáknak, melyeknek bevégezésében beteges állapota folyvást gátolta. De így is mindig dolgozott, a mikor csak tehetette s mint tanár nem egy jeles nyelvészt és irodalombuvárt nevelt fel a magyar tudományosság számára.

Fogadja a tekintetes főiskolai igazgatóság a magyar tudományos akadémia részvéte kifejezését, a melyet azzal is tanusítani kíván, hogy két rendes tagját, Budenz József és Szilády Áron urakat mint képviselőit küldi ki a boldogult temetésére.

Teljes tisztelettel maradtunk a tekintetes főiskolai igazgatóságnak — Budapest, 1884. márczius 8.

alázatos szolgálói:

Gyulai Pál.

helyettes főtitkár.

Dr. Pauler Tivadar,

másodelnök.

Lugossy József rövid életrajza.

Lugossy József Felsőbányán, Szatmármegyében 1812. december 13-án született, egy III. Ferdinánd király által 1637-ben nemességre emelt, vagy szabolcsmegyei, vagy göcseji származású családból, melynek egyik tagja L. János a mult század 2-dik felében debreczeni kereskedő és tanácsbeli polgár volt. Ennek fia L. József felsőbányai pap és a nagybányai traktus esperese volt, édesatyja a most elhunyt. Édesanyja Belényesi Mária volt. A papi család körében azon régi puritán szellem volt uralkodó, mely a szeretetet a szigorúság formáiba öltöztette, és nem engedte, hogy az igazság, valóság, az erkölcsi komolyság és a gyermeknevelésnek Istentől már az ótestamentomban megszabott komoly céljai, elkényeztetés, divattal való megalkuvás és több e félék által veszélyeztetve legyenek. Korán figyelmeztette lőnek a gyermekek, hogy a látszat, az üres szavak, a nyájaskodás külszine, szóval minden a mi valótlan, hogy mindez nem csak léhaság, hanem egyszersmind erkölcsi fogyatkozás, a melyel a világ és az emberek kedvéért egyezkedni nem szabad.

Midőn a debreczeni iskolába jött tanulni, azon elvet, hogy a látszat hiabavalóság, átvitte a tanulásra, a tudományokra. Határtalan tudvágy a tudományok minden ágában, a dolgok mélyébe hatolni akaró és tudó erős szándék, párosulva kitünő ítélő és emlékező tehetséggel, csakhamar kitüntették az ifju tanulót és elvezették a tanulói pálya azon legmagasabb és legdiszesebb csucsaira, a honnan. kivált a régi időben, már a gyakorlati életbe is szép és biztató kilátások nyíltak. Seniori hivatalát bevégezve, külföldi egyetemekre ment és az 1840-diki évet a berlini egyetemen töltötte. Már mint tanuló fellépett az irodalomban az akkori egyházi és tudományos folyóiratokban, és alig jött haza a külföldről, midőn az alig 28 éves ifjut 1841-ben a m. tud. akadémia lev.

tagjává választotta. — Az atyai háznál jóformán meg sem pihent, midőn érte jött a szatmári ref. egyház fényes küldöttsége és a Debreczenbe távozott Fésős András helyére papjául vitte el. De a 4 óráig tartó beköszönő beszéd után ájultan vitték le a szószékbe és éreznie kellett, hogy szenvedélyes és lángoló szónoki előadása, melyet mérsékelni nem birt, megöli ha tovább is e pályán marad. Hívei minden kérelme daczára elhagyta papságát néhány hónap múlva és a m.-szigeti lyceumhoz ment tanárnak 1841—1842-ben. Itt a széplelkű Hanákkal belső barátságban, kinek emlékezetét az akadémiában a felette tartott emlékbeszéddel megünnepelte, többek közt természetrajzi tanulmányokkal foglalkozott tüzetesebben.

1845-ben a debreczeni főiskolába hivatott meg a magyar nyelv és irodalom tanszékére, melyel a főiskolai könyvtárnokság is összekötte van. Itt belemélyedt a tudományok legkülönbözőbb szakáiba, mivelte a természettudományokat, a nyelvészetet, a magyar történetírást majdnem mindenik segédtudományát a még ifju erőnek vidámsága és fáradhatlanságával. Az ifju tudóst 1848-ban b. Eötvös József miniszter a m. kir. egyetem könyvtárnokságára, a magyar tudományos ember által elérhető egyik legdiszesebb állásra nevezte ki, de az események gyors folyása nem engedte, hogy hivatalát elfoglalhassa. A forradalomban mint nemzetőr szolgált, s annak bevégeztével néhány hónapig részint bolyongott, részint a gr. Degenfeld Imre házában mint nevelő volt ideiglenes működésben. Budapesten is megfordultában Toldi Ferencz buzdítására a magyar könyvészetel kezdett tüzetesebben foglalkozni. Ezen kedves foglalkozását élte végeig folytatta, de közben az általa gyűjtött anyagot a magyar könyvészet megírójának, Szabó Károlynak bocsátotta rendelkezésére. Gazdag könyvtárát már ifju korában kezdte gyűjteni. Mint tudományos gyűjtő különösen kisebb körű gyűjteményeit iparkodott minél teljesebbé tenni, p. o. a magyar bibliakiadások, énekes könyvek a legrégibb időktől fogva gazdagon vannak nála képviselve. Az uranographia és népszerű csillagászati mythológiára az összes világirodalomból szedett össze egy kis szakkönyvtárt. A szanszkrit grammatika és nyelvészetre vonatkozó szakkönyvtárát pedig maga mondotta teljesnek.

1851-ben debreczeni tanári hivatalát újra elfoglalva, a forradalomban sokat gyöngült életkedvvel, de még nagyobb erőfeszítéssel kezdte újra régi tanulmányait. Különösen a magyar nyelvtudomány volt kedves foglalkozása. Tudományos összeköttetésben és barátságban Toldi, Hunfalvival, majd a 60-as években Budenzzel és különösen egykori kedves tanítványával Szilády Áronnal, részt vett az 50-es években az akadémia által kiadott Magyar Nyelvészetben éledni kezdett nyelvtudományi mozgalmakban, és egy pár nagyobb kiterjedésű és nagy tudományos beccsel bíró értekezésben (Hangrendi párhuzam, Szócsalárendszer) a m. t. akadémiának, mely nem sokára rendes tagjává választotta, munkás tagja lón. Tanári működését is lelkesedésének szokott hevélvel folytatá, sok ifju lélekben ébresztve fel az égi lángot.

1861-ban közbejött hirteleni egészségváltozása megváltoztatta eddigi életfolyását és működési terét. A szatmári papi katedraban csak az ájulás fogta el, a debreczeni tanári katedraban előadása közepén a szél érte egyik oldalát, úgy hogy tanítványai eszméletlenül vitték ki a tanteremből. Lemondott hivataláról és szokott szigorú önzet-

lenségével nem vévén igénybe az egyházkerületnek nyugdíjára vonatkozó megtisztelő kedvezéseit, Felsőbányára vonult vissza édesanyjához és testvéreihez, kikhez — a szintén családtalanokhoz — az egész életen változatlanul tartott patriarchalis kölcsönös gyöngéd szeretet kapcsolta. A hegyi levegő, a bányai hegyekben való folytonos mozgás és egy kevés ideig a munkától való igazi pihenés, ha nem adták is vissza teljes egészségét, de visszaadták életét és munkaképességét. Megfeszített erővel, a testi szükségletek, pihenés, alvás figyelembe vétele nélkül folytatta tanulását. — Azelőtt egészséges teste még mindig kényszerítette némi önkorlátozásra a munkában, beteg testét már egészen hatalmába kerítette a lélek, az akarat és a tudományszomj. Lelke és teste folytonos küzdelmet vívtak és egész utolsó betegségeig a lélek maradt az ur.

1876-ban annyira megerősödöttnek érezte magát, hogy barátainak, Révész Imrének és püspökünk Révész Bálintnak Debreczenbe hívó felszólítását elfogadhatta. — Nem anyagi jutalomért, hivatalért vagy dicsőségvágyból jött, lelkét csupán a protestáns tudományosság, a debreczeni főiskola emeléséhez való buzgó hozzájárulási szándék hevitette. És még azon meggyőződés, miben nem is csalatkozott, hogy élete utolsó éveiben a tudománynak is tehet jó szolgálatot. — 1877-ben annyira jól érezte magát, hogy Balogh Ferencz tanár társaságában Angliába utazott, Edinburgba és Londonba, részint egy pár könyvtárát, részint az antiquar könyvpiacot személyesen megtekinteni. — Csupán a keleti nyelvészet köréből tartott előadásokat. Kevés számú, de válogatott tanítványai, kiket főiskolai szobájában, muzeumban tanított, figyelemmel és szeretettel csüggttek ajkain, és tanári működésének gyümölcseit is megérte bennök.

Halála pár hónapig tartó betegeskedés és 3—4 napig tartó súlyos betegség után végelgyengülésből következett be márczius 7-én reggeli 6 órakor. — Béke és áldás emlékének.

G. K.

A temetés.

A nagyujtcai 1701. számú háznak, Joó István tanítóképezdei igazgató házában, hol Lugossy az utolsó időben lakott, udvarát és környékét márczius 9-dik napján már jóval 3 óra előtt gyászoló közönség borította, mely az elhunytak a végső tisztességet jött megadni. A magyar tudományos akadémia küldöttei Budenz József budapesti egyetemi tanár és Szilády Áron kis kun-halasi ref. lelkész, akadémiai rendes tagok, diszes városi közönség, a boldogultnak néhány még életben levő tanuló társa, számos régi tanítványai, a felső tanuló ifjuság, barátai, testvére és rokonai környezték az érczkoporsót, mely több diszes koszorúval volt ékítve, s a mely mellett 3 órakor a főiskolai énekkar gyászeneké zendült meg. A főiskola tanárai és tanuló felváltva vitték a koporsót a nagy templomig. Itt az énekkar éneke után, mialatt a közönség a 90-dik zsoltár első versét énekelte, főt. Révész Bálint püspök ur ment a szószékre, és valóban szép és megható imát mondott a boldogultért. A rövid, de nagyon megindító gyászszerzés után megindult a menet a czegléd-utcai temetőbe. — A sir a temető azon részében volt megásva, hol már a ref. egyház és a debrec-

czeni főiskola több nagynevű halottja nyugszik, a Vecsei József, Fésős András és Révész Imre sírjai közelében. Mielőtt a koporsót sirba tették, Balogh Ferencz főisk. hittanár, egykori kedves tanítványa, most kartársa mondott felette egy az elhunyt sokoldalú tudományos működésének, tanári lelkesítő hatásának hű és találó képét nyújtó emlék- és bucsubeszédet, melyet lapunk is közölni fog.

Majd Szilády Áron halasi ref. lelkész szólott, elsőben mint az akadémia küldötte, majd mint az elhunyt tanítványa és barátja. Szólott az igaz fájdalom és meghatottság közvetlen hangján, a megindulás, kegyelet és szeretet érzelmeit tolmácsolva. „A m. tud. akadémia is — mondá — letesz egy cyprus galyat Lugossy sírjára. — Nem szokása ugyan, kivált vidéki tagjainak temetésén magát képviseltetni, de itt kivételt kell tennie. És mivel a pótolhatlan veszteség nem csupán a ref. egyházé és a debreczeni főiskoláé, hanem az egész országé és az akadémiaé is, azért a fájdalom felét átveszi az akadémia is. Az akadémianak apostola, nemzeti nagy feladatának lelkes segítője volt Lugossy Debreczenben, kiolthatlan tudományszomját, hazafi lelkesedéssel párosítva . . . Vajha a magyar ifjuság, miként ő egykor idegen földön idegen tudós sírján erős fogadást tett, itt az ő honi földben nyugvó hamvai felett esküvel kötelezné magát a komoly munkára, a nemzeti kultúra és tudomány szolgálására . . . Hadd szóljon a tanítvány is, ki 25 év múlva jött Debreczenbe, teljesítve az elhunyt kérését, ki azt írta neki, ha nem szoríthatlak benneteket kebelemre, legalább hamvedremre boruljatok. Isten legyen irgalmas a megboldogult nagy férfinak, ki az irgalmat annyira megérdemli. Menj el kedves csillagaid közé, miket úgy szerettél és foglald el közöttük azon fényes helyet, melyet a magyar tudomány egén megérdemelsz.“ A mélyen megindult szónok alig tudta a meghatottságtól remegő hangján a végső „Isten veled“-et kimondani. A koporsót leeresztették a sirba, tisztelő és szerető kezek rádobták a bucsunak maréknyi földjét; a magyar tudományosság, a prot. felekezet szegényebb lett egy igazi tudóssal.

Haláláról 2 gyászjelentés adatott ki:

Egyik a családé, mely így hangzik: Mély fájdalommal jelentjük Lugossy József ref. főiskolai ny. tanárnak s a m. tud. akadémia rendes tagjának, élete 72-dik évében, folyó évi márczius hó 7-dik napján reggeli 6 órakor, végelgyengülésben történt halálát. — Hült tetemei folyó hó 9-én délután 3 órakor, előbb a nagy-uj-utcán 1701-dik sz. a háznál s aztán a nagy templomban tartandó rövid gyászszertartás után a czepléd-utcza ref. sírkertbe fognak letétni. — Debreczen, 1884. márczius 7-én. — Az elhunytak testvérei: Lugossy Juliánna, özv. Géresi Lászlóné; gyermekei: László, Kálmán, Imre, János, Ilona özv. Kövály Józsefné, Albert, családjaikkal; Lugossy Ferencz, Lugossy Katalin, néhai Lugossy Mária Széles Endrénének gyermekei: Ida Soltész Jánosné; Antal, Irma Joó Istvánné; Endre, Ilona, Mariska Indre Lászlóné családjaikkal; a többi rokonok nevében is.

Másik a debreczeni főiskolai tanári karé: A debreczeni evang. reform. főiskola tanári kara gyászolva jelenti Lugossy Józsefnek, a debreczeni főiskola régebben rendes, majd nyugalmazott, hét év óta ugyanezen főiskolában a keleti nyelvészet rendkívüli tanárának, volt főiskolai könyvtárnoknak, a magyar tudományos akadémia rendes

tagjának, élete 72-dik évében, (1812. decz. 13. — 1884. márcz. 7.) Debreczenben, márczius 7-dik napján, reggeli 6 órakor, végelgyengülésben történt kimúltát. — Kihült hamvai a nagy-uj-utcza 1701. sz. háztól, a ref. nagy templomban márczius 9-dik napján délután 3 órakor tartandó rövid egyházi szertartás után, a czepléd-utcza temető kertben fognak örök nyugalomra tétetni. Béke hamvaira!

A proféczia jelentősége a kijelentésben.

(Folytatás.)

Azon kérdések között, melyek a profécziára vontkozólag még nagy véleménykülönbség tárgyát teszik ez idő szerint, felemlitendő a jövő profétai előterjesztéseinek föltételes, vagy föltétlen jellegűsége. Azt hirdették-e a proféták, hogy az a mit ők hívének biztosan bekövetkezik, vagy azt, hogy az bizonyos adott körülmények esetében következik be? E kérdés okvetlenül felmerül előttünk, ha tekintetbe vesszük, hogy a profécziákból tényleg sokan nem teljesedtek be. Micsoda számadást adhatunk ezen be nem teljesedett profécziákról? Azt mondjuk talán egyszerűen, hogy a proféták ezen jóslatok esetében tévedtek? Ez tényleg a megoldás, melyet itt a naturalistikus iskola hívei ajánlanak. A proféták ugyanis — mondják ez iskola hívei — komolyan hittek az Isten erkölcsi kormányzásában és ennél fogva erősen megváltak győződve arról, hogy azon kormányzás alatt minden ember és minden nép érdem szerint fog kezeltetni. Ők tehát egész bizalommal szerencsét jövendöltek mindazoknak, a kik jót tevének és szerencsétlenséget mindazoknak, a kik rosszat tevének. Annnyiban, amennyiben csakugyan létezik egy erkölcsi rend a világon, igazaknak is bizonyultak volna jövendöléseik; ugyde mivel az erkölcsi rend távol áll attól, hogy tökéletes volna e világon — alig lévén az több pusztá tendenciánál — nagyon természetesen történék az, hogy a profétai váradalmak gyakran meghamisítottának az események által. A proféták a magok jövendöléseinél csak részben igaz előzményekből okoskodának, és következtetéseik ennél fogva ép oly gyakran valának helytelenek, mint helyesek. Más írók azonban megengedvén a tényeket, mikről az imént, naturalistikus szempontból, oly minden teketória nélkül adaték számadás, azáltal magyarázzák meg azokat, hogy hangsúlyozzák a proféczia föltételes jellegét. Ezen nézet szerint mindazon ígéretek, melyek a jövendő jó felől Izrael számára tétettek, beteljesültek volna, ha Izrael hozzá tartotta volna magát a megsabott feltételekhez. Az összes profécziák, melyek a kiválasztott népre vonatkoznak, két elv által feltételeztetnek: 1) „Sion ítélet által szabadul meg és az ő megtérői igazság által;“ és 2) „Nincsen békességök az istenteleneknek.“ Sok proféczia be nem teljesedését eléggé megmagyarázza ezen szomorú panasz: „vajha figyelmeztél volna az én paracsolatimra, olyan volna a te békességed, mint a folyóvíz és a te igazságod, mint a tengernek habjai.“ Ha Izrael hallgatott volna Isten parancsaira, Isten minden jó szava, mely hozzá intézteték a proféták által, bizonyára beteljesült volna. — Ezen nézet kétségkívül nagyon összeillik a proféczia erkölcsi jellegével. Teljesen megegyezett a proféta hivatásával, a profétáéval, mint igazság prédikálójáéval a maga kora számára, az, hogy profécziái beteljesedését a nép jó maga-

viséletétől tegye függővé és nem is lehet kétség benne, hogy sok esetben úgy cselekedék ő egész tudatossággal. Nem is gondol e pont elvitatására senki, a kinek nincs valami kedvezencz theoriája. a ki nem tüzi maga elé p. o. azon egyedüli célt, hogy a kizárólagos supranaturalismus ügye mellett bajnokoskodjék. — Azonban méltán kérdésbe tehető mégis, valyon a feltételeesség theoriája megmagyaráz-e minden tényt; valyon mondhatjuk-e korlátozás nélkül, hogy akkor, ha Izrael megtette volna azt, a mit tőle Isten kívánt, meg is adtak volna neki a megígért áldások oly pontosan, a mint megváltak jósolva? Nem lehetetlen ugyanis, sőt talán kívánatos — úgy látszik — a prófétai látás korlátait is számitásba vennünk az oly próféciák be nem teljesedésének megmagyarázására, minők p. o. azok, a melyek azt ígérék a bűnbánó Izraelnek, hogy a két királyság ismét egygyé fog lenni; hogy a babyloni fogság visszahivatása teljes fog lenni és a száműzöttek mindannyian vissza fognak hazajokba szállíttatni; és hogy az összes körülesó népek megfognak térni és alá fognak vettetni, úgy hogy a kiválasztott nép biztonságban fog lakozhatni, nem lévén semmi oka félni többé semmi irigy és ellenséges szomszédoktól.

Akár vagyunk azonban, akár nem elkészülve idáig menni, el kell ismerni a prófécia minden józan és elfogulatlan tanulmányozójának, legalább is bizonyos feltételes elemet a jövőről rajzolt prófétai képekben. Az igazság — úgy látszik — az, hogy a próféciák két osztálylyal birnak; az egyik teszi a feltételes osztályt, a másik pedig a feltétlent, vagyis feltételest csak a beteljesülés idejére és módjára nézve. Ezzel kapcsolatban, mint további fontos tény, megjegyzendő, hogy a prófécia ezen két osztályában, a próféta két különböző magatartásban jelenik meg. A feltételes próféciákban úgy jelenik ő meg, mint az erkölcsi törvény prófétája; a föltétlen próféciákban pedig úgy, mint a kegyelem prófétája. A próféta hivatását csak úgy értjük meg tökéletesen, ha őt ezen két szempontból vesszük figyelembe — azaz ha őt úgy tekintjük, mint bizonyos tiszt gyakorlóját egyfelől Istennel mint erkölcsi kormányzóval szemben, másfelől Istennel, mint a kegyelemcél Istenevel szemben. A próféták egyszerre voltak igazság predikálói, hirdetvén az erkölcsi törvény uralmát minden emberek felett; és evangéliom predikálói, hirdetvén egy souverain kegyelemcél, mely bizonyára meg fog valósulni, tekintet nélkül az emberek magaviseletére — egy kegyelemcél, mely Izraelt illetve első sorban, de nem kizárólagosan — egy kegyelemcél, melynél fogva Izrael azért volt megáldandó, hogy aztán ő áldássá lehessen az egész földre nézve.

A két tiszt, miket a próféták tényleg gyakorlának, bensőleg egybe fűződtek ugyan, de természetökben mégis különbözők voltak és így egymástól elkülönítve is vétethetnek tekintetbe. Azon próféciákhoz, miket a próféta, mint az isteni kegyelem predikálója hirdetett, tartozának a megkülönböztetőleg ugynevezett messiási próféciák; a törvény és igazság próféciáihoz tartozának azok, melyek országok és városok sorsait mondták meg előre, mint p. o. az Egyptomét, Babylonét, Niniveét és Tyrusét stb. A próféciák egész utóbbi osztályában azon örök igazság hirdettetik fölséges hangnyomattal, hogy csakugyan van egy erkölcsi világrend; hogy csakugyan van Isten, ki igazságot tészen

a földön. Hivatásuk ezen szempontjából történik az, hogy a héber próféták benső érdeklődés tárgyait szokták tenni még az oly iróknál is, kik míg egyfelől semmi hitet nem helyeznek a természetfelettibe, addig másfelől erősen hisznek egy hatalomba, mely az igazság javára működik e világon. — Őszinte tiszteletet ápolnak és fejeznek ki az ily irók az örök köteleesség amaz óskori predikálói iránt és az igazságtalanság ama rettenthetetlen ostorozói iránt, kik folytonosan mondogaták kortársaiknak, bármely társadalmi osztályból lettek légyen is azok, hogy Isten akaratának meg kell tétetnie és annak nem engedelmeskedni csak rettentő büntetések terhe alatt lehetséges. Sőt azt is hajlandók a szóbanforgó irók megengedni, hogy igazság predikálói minőségökben mondtak a próféták némely nevezetes jóslatokat is, melyek lényegben beteljesedének. Az oly emberek, minők a héber próféták — mondják ők — képesek jósolni, mert csakugyan van egy erkölcsi világrend és azon emberek, a kik lelkök teljességével hisznek abban, és a kik értik saját koruk erkölcsi tüneményeit, képesek bizonyos mértékig, sőt néha meglepő mértékig kiolvasni a jövőt a jelenből. Így az itélethirdető jóslatok, melyek később beteljesedének és melyek, mint olyanok, valóknak engedtetnek meg, úgy fogatnak fel általok, mint természetes eredményei az emberiség erkölcsi kormányzását szabályozó törvények mély ismeretének és hivesének. A prófécia hívó tanulmányozói már, míg egyfelől megengedik, hogy némely jóslatok megmagyarázhatók eképen, addig másfelől lehetetlennek tartják azt, hogy az összes jóslatok alászállíthatók volnának pusztán az emberi élelműség nyilatkozataira, és bizonyos kimagasló jóslatokban egyenesen a természetfeletti megvilágosítás elvitázhatlan eredményeit látják, melyek, igenis, ellenállhatatlan hitvédelmi érvelésnek szolgálnak alapul. — Az érvelés valóban illetékes; csak hogy, miután belőle a legnagyobb hitvédelmi előny vétetett is, nem kell azt úgy tekinteni, mint az egyetlen dolgot, a mire a legfőbb suly fektetendő. A legkecsegtetőbb és legtermékenyebb tért nyújtja már a hitvédő működésének a messiási próféciák vidéke; befoglalva ide mindazon próféciákat, melyekben az izraelita kegyesek pium desideriumai, reményei és eszményei nyernek kifejezést. Ily általánosságban határozva meg, egy nagy csoportot képeznek azok; végtelen változatosággal jellegben; páratlan szépséggel és érdekléssel természetökben; szóval, magok nemében a legnevezetesebb tüneményt alkotva az emberiség összes irodalmában. Hívók és hitetlenek egyaránt elismerik ezen héber hit- és reményjóslatok páratlan báját és kellemét; de természetesen nagyon különböző tekintetek szempontjából. A hitelenség pusztán oly tündérmeséket lát azokban, melyeket a próféták azért mondtak el magoknak, hogy vigasztalják azok által sziveiket a jelen szomorúságainak közepette. Hamis hit, balhit van azokban szerinte; olyan, a mit természetessé, ha nem is szükségessé tön az erkölcsi világrendnek távol maradása a tökéletes erkölcsi kormányzás eszményétől. Azon hatalom, mely szerinte az igazságért működik e világon, nem tesz minden igaz embert boldoggá és minden igazságtalan embert boldogtalanná. A próféták látván ezt, és képtelenek lévén kibékíteni magokat a tényleges erkölcsi világrenddel, mint a lehető legjobbal, kigondolának egy helyre pótló rendszert a jövőben, egy tökéletes istenország alakjában; kigondolának egy Messiást és egy sirontuli életet.

Ime! ezek a hitetlenség szerint a messiási próféciák. — Nagyon szépek, felségesek és birnak a költészet minden jogával és becsével; de semmi többel.

Bethlendi Endre.

(Folyt. köv.)

Haladás a theológiában.

(Folytatás.)

Hogy a kijelentett tan hivatolt jelzői magokban véve valódiak-e és hogy kölcsönösen megfelelnek-e egymásnak, az egészen más kérdés. Azt mondja Hodge, hogy „minden kijelentett igazság mysterium.” Ez igaz bizonyos értelemben, de nem igaz azon értelemben, melyben azt Dr. Hodge veszi, hogy t. i. nem lehetnének azok értelmi felfogás tárgyai és hogy nem szoi gálhatnának tudományos tárgyalás alapjául. A mysterium szó jelentését a szentirat nem így fogja fel, hanem úgy, hogy a mysterium oly igazság, mely el van rejtve bizonyos emberek és bizonyos korok, de ki van jelentve más emberek és más korok előtt, a mely tehát, magától is érthetőleg, felfogható azok által, a kiknek kijelentetett. Pál apostol folytonosan mysteriumnak nevezi az evangélium egyetemességét, a pogányoknak Isten kegyelmi tanácsába s a keresztyen egyház társaságába való befogadtatását. Istenbe elrejtett mysterium volt ez mindaddig, míg Krisztus el nem érkezett és ekkor kijelentetett; és ugyanaz a nem hívő zsidóknak még mindig mysterium, míg Pál lelke előtt mint hihető, szívesen üdvözölt, dicsőséges, teljesen észszerű, Istenhez méltó és mint olyan tan tűnt elő, mint a mely bizton szolgálhat tudományos tárgyalás alapjául, a mint hogy Pál tárgyalja is azt a maga leveleiben. Azon értelem, melyet Dr. Hodge a szóban levő eszmének tulajdonit, a korunkban is még mindig élődo scholastikus kor productuma s összeköttetésben van az a kijelentésnek azon doctrinárius felfogásával, hogy annak nem egyéb a célja, mint hogy egy sereg felfoghatatlan tant közöljön velünk, a a modern theológiára hagyatván azon feladat, hogy ezeket fölfejtse s nagy nyereségnek és haladásnak tekintvén, ha ez a ténynek inkább megfelelő értelemmel tudja amaz előbbi értelmet helyettesíteni. A kijelentésnek ama hagyományos felfogása mindenesetre scepticismust is támaszthat a kijelentés valódiságára, vagy értékére nézve. — A kijelentett igazságot lehet védelmezni azon érvel, hogy „nem tudod felfogni a kijelentett igazságot, tehát nem tudhatod azt sem, hogy vajjon hamisak-e azok, tehát a tekintély elvénél fogva el kell őket fogadnod,” de más oldalról legalább is épen olyan erős logikával meg is lehet a kijelentést támadni, ha folyton csak azt kérdezzük: „micsoda gyakorlati értéke van én reám nézve egy sereg theologiai tételnek, ha azok nincsenek semmiféle viszonyban az én értelmemmel s melyeket csak csodaszerű bizonyítékok erőszakolhatnak föl én reám?”

Azt mondja azután Dr. Hodge, hogy a kijelentés gyakorlati lévén, „a communicationak főbb vonásaiban világosnak kell lennie, hogy elérhesse célját elejétől fogva.” Célja pedig nem egyéb, mint hogy szabályozza a hitet és az életet és így biztosítsa az idvességet és elejétől fogva lehetségesnek kellett lenni az emberekre nézve azt tudniok, hogy az idvesség dolgában micsoda hitet és milyen életet

kíván tőlük Isten, minden attól függ itt, hogy mit értett Dr. Hodge a „communicatio” szó alatt. Ha csak arra vonatkozta ő ezt, a mi pusztán az idvességre szükséges, akkor ez állítás igaz, de ide nem alkalmazható; ha pedig annyira kiterjesztette, hogy a hitvallásokban foglalt tan tömegét kell alatta érteni, akkor ezen állítás ide alkalmazható ugyan, de nem igaz. Igaz, hogy lehetséges és mindig lehetséges is volt a hívő lélekre nézve megtanulni a szentiratokból, a mi az idvességre szükséges, de az e célra szükséges ismerettömeg még nagyon kevés azon nagy tömegű tételekkel szemben, melyek együtt alkotják az egyház hitvallását. Nincs az ebizonyítva, hogy az idvezülésre nézve absolute szükséges volna a történeti Krisztust a maga teljességében ismerni s még kevésbé szükséges azon komplikált theologiai rendszereket tudni és hinni, melyek az idők folyamában az ő neve körül szövődtek. Az meg egészen bizonyos, hogy azon rendszereknek több témája élénk vita tárgyául szolgál, a mennyiben nem csak világosan kijelentett, hanem általában szentirási kijelentett voltukat is vitatják egymás között a keresztyének. Én épen nem akarom élénk színekben tüntetni elő a biblia homályos voltát, de protestálnom kell Dr. Hodgének két, bár világosan ki nem fejezett, de iratából könnyen kihozható tétele ellen, hogy a szentírásban világosan tanittatik a theologiai systema és hogy ennek így kell lenni, mert ettől függ az idvesség. Tagadom mind ezt a két állítást. A theologiai rendszer lassan fejlődött ki oly textusoknak többé vagy kevésbé kétséges magyarázgatásai által, melyeknek exakt theologiai jelentőségük épen nem mindig szemmel látható. Azon rendszer például, mely a westminsteri vallástételben van letéve, épen nem mondható ma sem ebizonyított igazságnak s csak akkor lesz az azzá, ha a keresztyének általánosan elfogadják. És azt sem lehet tisztességgel állítani, hogy a szentírás csak azokban éri el a maga nagy célját, a hitnek és az életnek szabályozását, a kik azt fogadják el, a mit a konservatív protestáns theologusok tartanak „az idvezítő tan summájának.”

Csiky Lajos.

(Folyt. köv.)

Az itélőszék előtt.

(Vége.)

3. Most jön a harmadik fontos elvi eltérés közöttünk, melyet aztán a legszigorubb bírálat alá vesz s valóban, ha magát a szentírást s annak magyarázatát nem hívhatnám magam mellé tanukul, bűnbánólag alá kellene magamat adnom a vezeklésnek. Az én kedves barátom odáig megy, hogy még azt is feltételezi felőlem, miként én ezen igéket: „tartok tőle, hogy ide nem öröme nyit be a gazdag,” nem meggyőződésem szerint irtam volna le. Ki kell jelentenem, hogy öntudatosan, teljes meggyőződéssel irtam azt, meggyőződés nélkül egyetlen sort sem tettem papírra. A mit az én nagy mesterem Krisztus mondhatott, miért ne vallhatnám s hirdethetném én is, az ő egyik legkisebb szolgálója; sőt ha eltitkolnám vagy elferdíteném, a mit ő hirdetett, akkor lennék haszontalan szolgálója az ő isteni evangéliomának. Nézzük csak, mit szolt az evangéliomi gazdag ifjuhoz, nézzük csak, miként rajzolja Lázárnak s a bitorba öltözött gazdagnak sorsát? Olvassuk csak Máté

XIX.

a g
I s m
n e k
d a g
dek
döbb
hogy
azon
derit
vesz
hogy
rége
dolk
ezen
szere
osztá
tétel
egés
könn
anny
me r
azt,
embe
együ
igaz
csis
deln
diad
hely
ellen
végi
nehé
vét
könn
a m
zsid
az U
juth
azt
akk
hog
kere
van
mán
ban
Ma
keri
mely
nyel
térd
beju
zék
nak
el k
a v
azon
ez a
kics
z; m

XIX. 23. 24. versét: „bizony mondom néktek, hogy a gazdag nehezen megy be a menyországba. Ismét pedig mondom néktek: könnyebb a tevének általi menni a tűnek fokán, hogy sem a gazdagnak Isten országába menni.“ Kemény beszédek ezek? Kicsoda hallgathatná. Első hallásra úgy megdöbbennek s hajlandók vagyunk elhítni magunkkal, hogy csakugyan a vagyonos osztályt ostorozzák. Mihelyt azonban az exegesis szövétnekének fényénél világosságot derítünk e sötét igékre, oszlik a homály s a mi messziről veszélyes kőszirtnek tűnt föl, közelebb menve látjuk, hogy nyugtot adó, árnyékos enyhelylyé változott. Még régebben egy szaktudós s minden ízében keresztyén gondolkozású s érzületű egyén említé előttem, hogy Krisztusnak ezen általam idézett mondata sehogysem illik bele az ember-szeretetet lehellő keresztyén morál keretébe, a mennyiben az osztálygyűlöletre szítja az embereket, s hajlandó volna ezen tételt, mint botránykövet kidobni a szentírásból. Holott az egész, a mint említém is, egy kis józan exegesis segítségével könnyen megoldható. — Idvezitőnk ugyanis első ízben csak annyit mond: hogy a gazdag nehezen megy be a menyországba. Nem azt állítja, hogy nem megy, csak azt, hogy nehezen. A „gazdag“ fogalom alatt itt olyan embert kellett értenie, kit a földi javak, a gazdagsággal együtt járó kísértetek környeznek. S vajon nincs-e teljesen igaz a? Ezek mind meg-meg annyi erős akadályok az erkölcsiség útján való előhaladásban. De ha aztán ezeken győzedelmeskedik, s ha bár nehezen, erős küzdelmeket kiállva diadalmaskodik: érdeme annál nagyobb. Tehát idvezitőnk a helyett, hogy kárhóztatást mondana a vallásos gazdagokra, ellenkezőleg érdemet tulajdonít azoknak, kik a küzdelmeket végig harcolva nehezen bár, de mégis bejutnak. Nagyobb nehézségre bukkanunk e tétel második részénél, de a szövétnek itt is világít, mert midőn Megváltónk azt állítja: könnyebb a tevének átmenni a tű fokán, mint a gazdagnak a menyországba jutni, tudnunk kell, hogy itt egy ősmert zsidó példabeszédet idéz. Szó szerint értelmezve ez igéket, az Úr lehetetlennek mondja ki a gazdagnak menyországba jutását, mert ha a tevének lehetetlen átmenni a tű fokán, azt pedig tudhatjuk, hogy csakugyan lehetetlen; ha ez áll, akkor bizony a gazdag elől el van zárva az örökélet. Csak-hogy a tevének, meggörnyedve bár, még ha kétpupu is, keresztül lehet menni a „tű fokán.“ Milyen nagy hasznára van még az exegesisnek is az ujkori tudomány egyik vívmánya: az ékíratok megfejtése s olvasása. Idvezitőnk korábban ezt a példabeszédet nem kellett bővebben magyarázni. Ma már arra szükség van. Babilonban s általában keleten a kerített városok kőfalain voltak oly szűk, vaskapus rések, melyeket csak nagyritkán nyitottak föl. E rések oly keskenyek voltak, hogy a megterhelt tevének meggörnyedve, térdre ereszkedve s nagy nehezen lehetett e résen keresztül bejutnia. E réseket hasonlat szerint „tű fokának“ nevezték el. Így az anyagi javakkal s gondokkal terhelt gazdagnak is meg kell hajolnia, le kell mintegy rakni földi terheit, el kell dobni a bejuthatást gátolható földi gyönyöröket, a a vagyon mellett feltornyosuló, epesztő gondokat, hogy azon a keskeny kapun és szoros uton bejuthasson. Tudták ez a tanítványok s azért csaknem megütődve kérdezték: kicsoda idvezülhet tehát? Nehezen, nagyon nehezen megy; meg kell vallanunk, csaknem a lehetetlenséggel határos,

de Isten előtt semmi sem lehetetlen. Megihleti a gazdag szívet s találkoznak maiglan is sokan, kik meghajolva, nehezen jutnak be, de annál több érdem tulajdonítatik a nehezen küzdőnek. Nem zárja ki hát édes Idvezitőnk a gazdagokat, sőt ezt a küzdelmet érvényül tulajdonítja nekik. Vannak írásmagyarázók, kik a „teve“ alatt a teveszörből készült hajókötetet értik, de ez nagyon erőltetett, míg az ékíratok olvasása nyomán felderített magyarázat minden kételyt eloszlat.

Isten előtt, az ő templomában nincs sem gazdag, sem szegény. Ott nincs tekintet világi rangra, sőt mindnyájunknak szegényekül kell magunkat tekintenünk, midőn szent-ségének sátorába lépünk, mert hiszen szegényeknek hirdetik az evangélium, s ha valaki úgy jön a templomba, mint világi javaiban elbizakodott kevély, az bizonyíval nem hogy nehezen, de semmiképen sem mehet keresztül a tű fokán, azaz nem juthat az isteni kegyelem kővárába.

Igy kell exegetálni azt a helyet is, melyet t. birálóm oly erősen megtámad. Jézus nem zárja ki a gazdagokat, de utal arra, hogy azoknak nehezebb kísértésekkel kell küzdeniök; s azokra csakugyan kárhóztató itéletet mond, kik így szólnak: „egyél-igyál én lelkem, sok esztendőre eltett javaid vannak te néked!“ de megdicséri azt a szolgát, ki a reá bizott talentomon másannyt nyert. Így exegetálva nem szurhat szemet ezen általam használt kifejezés sem: „tartok tőle, (vagyis: aggódom,) hogy ide nem öröme st nyit be a gazdag.“ Hát vajjon így fejezve ki magamat, állítom én azt, hogy kizárja, elzárja magát Jézustól, vagy én tiltom ki őt Jézus közeléből. Még azt sem mondom, hogy nem jön be; bejön, igenis, de attól tartok, hogy nem öröme st. Tehát minden csak feltételelesen van állítva. A tapasztalásból meritett aggodalom fájdalmas felsőhajtása. Sőt, közvetlen e tétel után mindjárt ez következik: „Kérlek mindnyájatokat, ne utasítsuk vissza e meghívást!“ s azt hiszem, a „mindnyája“ kifejezés magába zár mindenkét egyaránt. Aztán ugyancsak ez egyházi beszéd záradékában ez áll: „szegények és gazdagok mint testvérek ölelkezzenek össze, s ha amazoknak asztaláról elfogyna a kenyér, ezeknél lenne nekik szegett kenyerek s ha a gazdagoknál elfogyna a bor, elmennének Kánába, a szegényekhez, hogy ottan megtalálják Jézust.“ Hol van itt csak egyetlen betű is az osztálygyűlölet szítására, csak egyetlen kifejezés is, — természetesen helyesen exegetálva — melyet a vagyonosok elidegenítésére lehetne magyarázni. Egy tételt, kiragadva az egészből, félre lehet értenünk, de azt az egészszel összefüggőleg kell mindig magyaráznunk s a gyülekezet is úgy értelmezi. — Csak értsünk, érezzünk mindent bibliai, krisztusi szellemben, akkor egyes szavak fölött nem fogunk fenakadni s nem látunk kanyargó örvényt ott, hol kigyózza bár, de tiszta csermely folydogál, mert az egyenesen az evangy. sziklájából buzog.

Ama kissé gunyoros észrevételre, hogy félreértett kifejezésemmel talán csak nem akartam az ispotályi koldusoknak hizelegni, szabad legyen röviden csak annyit válaszolnom, hogy én a harmadik kötetet még a mult év nyarán adtam nyomtatás alá, miből önként következik, hogy azt a farsangi predikációt, melyben az az erősen megtámadott kifejezés áll, nem készíthettem még a mult évben az ispotályi koldusok számára. Szép és fényes gyülekezet színe előtt mondtam el, s merem állítani, hogy azok közül a va-

gyonos, sőt gazdag kun földbirtokos urak közül, az ilyes kifejezés miatt egyetlen egy sem idegenedett el Isten házá-
nak látogatásától.

Ezek után nyugodtan bocsátom ügyemet a homilétika ítélőszéke elé. Elvi kérdéseket állítottunk föl. Meglehet tévedek, de lekipásztori husz éves gyakorlatom, ezen elvek felől győzött meg, s még eddig nem volt okom megbánni, hogy „maz elveknek hódoltam. Egyébiránt a legszivesebben elősmerem művemnek hiányait s mindenkor köszönettel fogadom a tárgyilagos bírálatot, mely az íróra nézve is nagyon előnyös, a mennyiben a felderített hiányokat más-
kor szem előtt tartván, azokat kikerülni igyekeznek. De ott, hol már elvek támadtatnak meg, az önmagam iránti kötelességem parancsolta, hogy szól emeljek, remélve, hogy t. barátom ez elvi vitatkozást nem ellenzi, hiszen így tisztulnak az eszmék.

K. Tóth Kálmán.

Megnyitó beszéd

Nagy József és Vecsei Imre b. e. alapítók énekkari emlékünnepevényén 1884. márczius 5. a debreczeni kollégiomban.

A debreczeni református főiskolai énekkar történetében mai alkalommal új mozzanat jelezhető, mert az énekkar barátainak koszorúja egy új kegyes alapítóval ékesült. A nyomtatott műsorozat czimén most lép legelőször a Vecsei Imre név a Nagy Józsefé mellé, hogy kettős ünnepélylyé emelje e napot. — Ma egy éve halt meg városunk érdemes polgára, a maga után szép nevet hagyó b. e. Vecsei Imre, ki végrendeletében 2000 frtot hagyományozott e főiskolai énekkarnak, épen úgy mint a szinte b. e. Nagy József 1862-ben, hogy alapítványaik kamata ösztöndíjjal adassék ki évenként az énekkari buzgóbb tagoknak, s ily bátorítás által vonzóvá tétessék az énekkar és virágzása elősegítésék. Mindkét alapító oly polgára volt városunknak, kik önszorgalmuk, tevékenységük által keresték és építék fel jó nevöket és vagyonukat. Mindkettő fényes nyomot hagyott az iskola és egyház mezején, mert vagyonuk egy részét megörökölték több rendbeli szép czélok előmozdításában, e szép czélok egyike az énekkar. A Vecsei nevet ma holnap hirdetni az épülő új templom, már régebben hirdeti az általa készített harang. Mindkét alapító egy napon halt meg, és máától kezdve mindkettő emléke egy napon ujittatik fel évenként a hálás énekkar által.

Debreczen városa, kivált három század óta, lánczolatossan kimutathatólag nagy polgárokat szült, kikben a város génusza tündökölt; e nemes és áldozatkész polgári erények két képviselője volt Nagy József egykori kereskedő, kinek arczképe itt szemlélhető, és Vecsei Imre egykori építész. — Mindenik a közjóra világolt s e kollégiom iránti szeretetének tartós kifejezést adott. Mihelyt eljő az az óhajandó időpont, hogy e kollégiom jötevői, kegyes alapítói iránt egy általános emlékünnepevény tartassék minden évben, az fogja kitüntetni azon nagy igazságot, hogy ez ő tanintézet nemes szivek és szép lelkek darabjaiból épült, nőtt fejlett magasztos tancsarnokká s ércznél dicsőbb és maradandóbb emlékköve ez a tudományért, vallásért lángoló kebleknek. Mig eljönne az illő és óhajandó közemlékünne-

pély felemelő behozatala, a mi énekkarunknak jutott a kedves és kegyeletes kötelesség, legalább részben a hálának kifejezést adni, ugy is ő a kollégiom éneklő és daloló ajaka, az ének és dal pedig minden időben kellemes utat nyit a szivekhez; az ifjuság önképző egyleteinek részvételével a tanuló ifjuság ragadta meg a kegyeletes alkalmat: nyilvánítani a hálás kegyeletet az alapítók iránt. Ezt teszik most is. E lelkes tett meg is termé gyümölcsét, mert 1830 óta, midőn az énekkar javára az első alapító Radnóti György letette áldozatát, a legujabb időig, férfiak és nők sorozatával találkozunk, bizonyosága ez azon tételnek, — a kik nem feledkeznek meg a háláról, ő rólok is megemlékeznek, az emlékezet emlékezetet szül, a kegyelet kegyeletnek anyja.

Miért élünk? Sokan felteszik korunkban e kérdést. Az elborult kedélyűek csüggetegen felelik: mindenestől megsemmisülünk. Az emberiség e tagjainak sirhalmára alkalmazható a római régi katakombák pogány felirata: vixit, fuit, azaz: élt, volt. De ha mélyebben vizsgáljuk a történelem rejtekeit, a római sircsarnokok keresztyéni sírfelirata magasztosabb igazságot ragyogtat felénk, midőn az elköltözöttnek sirtáblájára ezt írta föl a jövő életet is számbavevő hit: vivit, azaz él. A szív jósága és a lélek szépsége állandósítható már itt e földön, eltekintve a hittani vigasz reményétől. — Caro, a jelenkor egyik nagy francia bölcsésze, a „lélektani örökösödés“-ről irt munkájában a halottak hatalmas befolyását fejtegeti az utódokra s a jó elemek átszármaztatását magyarázza. Nem hal meg az egészen, a ki a lelki nemesség, szépség és jóságnak állandósítását, átszármaztatását példás étellel és szép eszközökkel megkísérlé. Példát idézek. Tágas temetőink legrégebb részében, hová a mult századokban temetkeztek e város lakosai, még fejfák sincsenek már, csak néma domb jelöli, hogy itt valaki porlott el. Ki? nem tudjuk. A jelenkor csillogó sirmárványai jelzik a nevet... de idők multával a nevek is eltörlődnek, a kövek is elmohosodnak s feledés köde borul rájuk. — Mit éreztek, mit gondoltak, miért lelkesültek? — nem jelezhető mindenkire nézve. Pedig a jó nem veszt el: két uton igazolható ez. Egyik rejtett s a Caro-féle lélektani bonczolások finom szálain át sejtethő. Egy jó anya nemes hajlamai, finom lelkülete, anyagi jósága a fiak, unokák valamelyikének lelkületében él, fejlík tovább a befolyás rejtélyes hatása nyomán. Sokszor felbukkan, váratlanul, előkészítenül egy-egy messzeható jellem, bámulatos érdeklődés tettekké szilárdulva, — ki tudja e tett melyik ő elődnek lelkéből ment át örökösödés gyanánt az utódba, amott nem vala eszköz a vállalkozásra, itt volt s életbe tört át. — A hegy mélyén nyugvó aranszemek sem lappanganak örökké... a belőle kiomló folyó, a bércek ivadéka, kimossa az ércszemeket és a lapály lakója mértföldnyi távolban szedi ki az aranyporokat.

De mellözve a rejtélyes utat, a halottak bűvös befolyását az élőkre, a másik ut a világosabb. Erre szép példa a mai ünnepély két alakja. Mindkettőnek lelkében szép és nemes, egyház és iskolát boldogító, ezek emelkedését czélzó gondolat élt, ezt állandósítani módjokban állt, s alapítványikkal hirdethetővé, beszélővé, hatóvá, áldásossá tették szép lelkők rejlı kincsét, s e kollégiom őrizi emléköket. Mint a mély gondolkodásu Sabellius őskori egyiptomi presbyter képe festi, hogy a világ teremtése előtt néma csend honolt Isten körül is, teremtéskor hanggá változott és zengővé

szózata, s azóta örök zengés a világok forgása. Így válék az előbb néma terv, néma gondolat, láthatatlan jóság és erény beszélővé és láthatóvá, s az állandósítás egyik szép eszköze: a nemes rendeltetésű alapítványtétel. Ugyanazért legyen és leszen áldott emlékek énekkarunk e két jótévőjének.

Vajha állanának elő a hallottak titkos hatására oly alapítók is, kik egy zene- és énektanári szék létesítésére fogalmaznának szívökben tervet, s állanának elő eszközzel rendelkező utódok akarattá, ténynyé szilárdítani azt, mert az annyi vidám és gyászeseteknél hiven szolgáló emez énekkar akkor fog magosabb virágzásra emelkedni, ha rendszeres tanszék — mi eddig nincs — szerveztethetik.

Ti nemes ifjak pedig csak daloljatok, csak énekeljétek, dalaitok és énekeitek már is sok szívben keltették fel a lélek örökítés szép művét. Isten áldása lebegjen az énekkaron, ez iskola örök ifjúságán, a város népén, a hallgató közönségen. Élünk mindnyájan azért, hogy egészen meg ne haljunk s valami szép és jó tettel, rejtett vagy nyílt uton bár, hasznára váljunk az egyháznak, iskolának, hazának és a jövőnek.

Balogh Ferencz.

Még egyszer a volt ménes-gyoroki lelkész Kovács József özvegye.

A mult hó közepe táján véletlenül a főhercegi uradalomhoz tartozó nadabi malommester Jóó István vendége voltam. Estendet érkeztem oda. Még le sem ültem, mikor házigazdám neje, egy előttem ismeretlen agg nőt vezetett be a szobába s vele előttem megállva így szólt: „ajánlom, tiszteletes ur! a testvéremet, Kovács József volt ménesgyoroki lelkész özvegyét.“

Egész valómban megrezentem e szavak hallására; hiszen élénk-elevenen emlékezetemben volt még jószívű esperesünk körlevele, melyben a most előttem álló s merően reám néző szerencsétlen asszony iránt részvételtjes könyörületességre hívta fel egyházmegyénkben lelkésztársait. — Eszembe jutott az a kétségbeejtően szomorú életrajz is, a mit a most jobb kezét felém tartó, szegény nőről köztudomásra hozott Rác Károly lelkész társam. Reszketve fogtam meg a felém tartott kezét s könyveimet vissza nem tartatva, alig birtam ennyit mondani: „örülök, hogy szerencsém van itt találkozni,“ — azután elfordultam s letöröltem meleg könnyeimet. A félhomályban nem látta a könnyeket a bemutató testvér . . . ő pedig, a kiért azok aláhullottak, nem látta volna tiszta napfény mellett sem.

A szives házinővel folytatott rövid beszélgetés után magamhoz jövén, elég erősnek éreztem magamat arra, hogy Kovács Józsefnéhez közel leüljek s vele néhány szót váltssak. Sörgetésemre elbeszélte 12 éves özvegyiségének szivrázóan szomorú történetét. Elmondta, hogy férje halála után azonnal Világosra ment Bohus János ur házához, k u l c s á r n é n a k. Három évig volt ott. „Áldottam a gondviselést — mondá bizalmas hangon — hogy e nagy uri házhoz vezérelt, mert itt teljes ellátáson kívül 12 frtot kaptam hónaponként s ebből két tanuló fiamnak jutott tisztességesen.“ Miért nem maradt ott tovább? — kérdém fokozott érdeklődéssel.

Azért, felelé, mert Amália leányom meghalt s ennek 2 teljesen vagyontalan árváját kellett magamhoz vennem.

Tehát, a kinek magának is szegény árvái voltak, az ő árváinál is árvább unokáit is magához vette. Elment Szalontára s ott Gizella leányával s két kis unokájával együtt varrásból éldegéltek. Majd áttette lakását Árpádra s ott is varrásból tengették nyomorult életüket, mig nem a mult évben, a sok éjjel-nappali varrás általi megerőltetés közel juttatta a vég megvakuláshoz. — Ekkor írta esperesünk a Rác Károly ur által egész terjedelmében közölt azon meleg hangu felhívást, mely a Kovács Józsefné nyomorának igaz és hü tolmácsa volt. (Lásd a Prot. egyh. és iskolai lap mult évi 43-dik számát.)

Mi lett e felhívás eredménye? Szégyenérzet fog el, midőn ezt köztudomásra hozom! De az igazságot itt sem hallgathatom el. Nagy Dániel esperes ur küldött 3 frtot, Rác Károly ur 5 frtot, Osváth Imre nyugalomra lépett esperes ur 2 frtot, Böszörményi Károly ur 2 frtot, Nagy Sándor — ágyai — 2 frtot, Szél Kálmán ur 1 frtot s Márk Ferencz ur is 1 frtot. Kapott tehát ez a szerencsétlen özvegy papné egyházmegyénk lelkészeitől 16 frtot. Egy magát meg nem nevezett orvos küldött Losonczról 10 frtot. 26 frtból kellett volna tehát szemét operáltatnia. Így maradt továbbra is Árpádon s jött onnan a mult hónapban testvérehez a nadabi malomba. Még nem vakult meg egészen, de ha nem operáltatja szemét, nem marad más szeme fénye, mint az ő kedves Dániel fia.

Ez a fia a protestáns árvaházban neveltetett 12 éves koráig. Aztán az anyja taníttatta Szalontán és Debreczenben. Itt a mult évben fényes eredménnyel tette le az érettségi vizsgát. Jelenleg Kolozsvárt a m. kir. Ferencz József tud. egyetemen folytatja tanulmányait, és pedig dicséretes szorgalommal. Hogyan kerülhetett ez a szegény fiu Kolozsvárra? Megmondom azt is. Kovács Józsefné egyházmegyénk lelkészi gyámintézetétől osztalékul a mult évben 60 frtot kapott. Ezt az összeget ő még augusztus hónapban felkölsönözte egy szives emberbaráttól, (mert ő azt az egylettől csak december végén kaphatta meg,) oda adta Dániel fiának, hogy menjen el azzal Kolozsvárra és legyen ott egyetemi tanuló.

De hát, az Istenért! — mondám neki — ebből a pénzből miért nem inkább a szemét operáltatta? „Kedves tiszteletes ur! — mondá ő elérzékenyülve — fiam Debreczenben e 60 frt nélkül is lehetett volna theologus diák, de ő nem pap, hanem tanár szeretne lenni. Inkább szenvedjek s nélkülözök tehát én a látás hiánya miatt, mint az én fiam, ki nekem szemem fénye, nemes szándékában s törekvésében elő ne menjen!“

Valjon egy ilyen édes anya, nem megérdemelné-e tőlünk lelkészeiktől, még ha lelkész özvegye nem volna is, hogy adjunk neki annyit, a mennyiből szemét megoperáltathatja? hogy majd mikor Kolozsvárról megjön a tanári oklevéllel az ő jó Dániel fia, színről-szinre láthassa azt és elmondhassa: most már örömmel halok meg; mert látták az én szemeim az én szemem fényét!

De hát adjon a domesztika! mondják talán lelkésztársaim? — Igenis, adjon! — azt mondom én is. Csak hogy az, ez idő szerint, nem ad, nem adhat. Itt pedig nagyon is sürgős eset forog fen. A törvény értelmében nem az a domesztika célja, hogy az özvegy papnékat közvetlen segélyezze,

hanem az, hogy számukra egy nyugdíj-intézet alkotását előmozdítsa. A domesztika végrehajtó bizottsága éppen azért nem ad utasítást az özvegy papnék segélykérvényére nézve.

Ugy vagyok meggyőződve, hogy Kovács Józsefné nem folyamodhatik a domesztika végrehajtó bizottságához segélyért. Bár folyamodhatna! Én irnám meg azt a folyamodást s érzékeny szivem vérebe mártanám a tollat, a melylyel azt irnám. De így csak hozzátok fordulok lelkésztársak, ti nektek kiáltok: adjatok Kovács József volt lelkésztársunk özvegyének, a mit adhattok!... Vajha kiáltásom ne lenne pusztában elhaló szó!*)

Ágya, 1884. márczius 6-án.

Nagy Sándor, s. k.
ref. lelkész.

T Á R C Z A

Az első gyulafehérvári vita. 1566.

Az antitrinitárius nézeteknek már a XVI. század hatvanas éveinek legelején voltak hazánkban hirdetői. Az előfutár Kerespeterdi Arany Tamás azonban öt napi kemény vita után Méliusz által legyőzetett s megtéréséről ünnepélyes okmányt állított ki Debreczenben, 1561. december 13-án.

Dávid Ferencz és Méliusz Péter, a nagy hitviták ezen lángeszű előharcosai, még 1564-ben is zavartalan hitrokoni viszonyban állottak egymással; a mint ezt Méliusznak „Refutatio Confessionis de Coena Domini Mathiae Hebler... Debreczini 1564.” című munkája igazolja.¹⁾ A két erős vitéz még ekkor vállvetve, egyenlő buzgósággal küzdött a kálvini hitnézetek érdekében s a lutherán tanirány ellenében.

Azonban 1565 végén, vagy 1566 elején a szentháromság ellenes nézetek felé hajlik Dávid Ferencz. — Első nyilvános jele ennek a Károli Péter, kolozsvári tudós tanárral folytatott kemény iskolai vitatkozása,²⁾ melynek következménye lett, hogy Károli elhagyta Kolozsvárt s Nagyváradon lett tanár, s mint ilyen, egyik jobb keze volt Méliusznak a következő nagy harcok folyamán.

De nemcsak Károli Péter, hanem Szikszai Kovács Vazul is sokat vitatkozott Dáviddal. — Szikszai ugyanis 1563 végén Kolozsvárra ment tanárnak s az akkori szokás szerint Dáviddal együtt étkezett. Az asztalfeletti társalgás, természetesen, leginkább vallási kérdések felett folyt s az antitrinitárius nézetek felé hajló Dávid igyekezett Szikszait is a maga nézetére vonni. Szikszai azonban állhatatosan megmaradt a kálvini nézetek mellett, egyszer egy nagy gyülekezet előtt nyilvánosan is vitatkozott Dáviddal s végre, mint különben is szelid természetű ember, irtózáván a mindinkább élesebbé váló vitától s „hogy ne hallaná az Isten fia ellen szórt iszonyu káromlásokat,³⁾ 1566

*) A „Debreczeni Protestáns Lap“ szerkesztősége 4 frt segélyt ad, és szívesen elvállalja a közvetítést a hozzá küldendő összegekre nézve.

¹⁾ Lásd Jakab Elek „Dávid Ferencz emléke“ 68. lap.

²⁾ Jakab i. m. 71. lap. — Lampe 152—158. l.

³⁾ Kassai Császár György szavai Szikszai K. B. életrajzában; megjelent Wittenberg, 1577. — Ennek adatain alapul a „Sárospataki füzetek“ VIII. évf. 303. s következő lapjain olvas-

elején ott hagyta Kolozsvárt s visszament Patakra, hol ismét háborítatlanul átadhatta magát élte főfeladatának, az ifjúság tanításának.

Dávid azonban még nem lépett fel zsinatokon új tanézeteivel, midőn már 1566 január 22—23. napjain, a gönczi zsinatra egybegyült atyák erősen vitatkoztak a szentháromság tagadó Egri Lukács lelkészszel. — Lukács e szerint már az 1565-ik év második felében nyilvánosan terjesztette új nézeteit s éppen ezek ellenében hitta össze a gönczi zsinatot a derék abauji esperes, Károli Gáspár.

Alig másfél hónappal a gönczi zsinat után, azaz 1566 márczius 15-én, már a tordai zsinaton¹⁾ is folyt a kemény vita a szentháromság mélységes kérdései felett. Már itt nyilvánosan fellépett Blandratával együtt Dávid Ferencz is, s a zsinat elé oly hitvallást nyújtottak be, melyet Ember Pál „gonosz“-nak nevez s melyben „némileg burkoltan ugyan, de tisztán felismerhetőleg lép előtérbe az Isten-egység eszméje.“²⁾ Az egybegyült trinitárius lelkészek erre egy határozott irányu és hangu hitvallással feleltek.³⁾

A vita azonban Tordán nem végeztetett be s a fejedelem, János Zsigmond új zsinatot hívott össze Gyulafehérvárra. Így tartatott meg 1566 április 25—27. napjain, az elsőnek nevezett⁴⁾ gyulafehérvári hitvita, disputatio prima Albana, melyen maga a fejedelem is jelen volt. E fontos hitvita története, hol már Méliusz is harcolt, még ugyanazon évben nyomtatásban is megjelent;⁵⁾ jelenleg azonban egyetlen példánya sem található. Így e fontos zsinat folyamáról és végeredményéről eddig nem nagyon sokat tudhattunk. Annyi bizonyos, hogy itt is a Dávid és Blandrata beterjesztett tételei⁶⁾ képezték a vita alapját, de e tételekre a magyarországi orthodox lelkészek „judicium“ vagy „limitatio“ címmel ápril 27-én czáfolatot nyújtottak be, mely aztán a három héttel később tartott marosvásárhelyi zsinaton (1566 május 19.) az orthodox atyák „Sententia Concors“ című XIII cikkű hitvallásával együtt felolvastatott és kihirdtetett.⁷⁾

E kifejezés „pronunciata et publicata“ nyilván bizonyítja, hogy a marosvásárhelyi zsinaton Dávid Ferencz kisebbségben maradt, legyőzetett s a diadalmas orthodox fél diktálta a békefeltételeket.⁸⁾ De bizonyítja még Dávid meghátrálását szintén 1566-ban kiadott „Catechismus“, mely között és a tordai zsinaton vallott hitelvei között még Jakab Elek szerint is „hátrányos különbség“ van.

A marosvásárhelyi zsinat végeredményével tehát tisztában vagyunk, de mikép végződött a megelőző fehérvári vita?

Méliusz, illetőleg a magyarországi orthodox esperesek, állí-

ható életrajz. Jakab, id. művében Dávidnak Szikszaiával való vitatkozásairól nem emlékezik; pedig a körülmények összevetéséből az tűnik ki, hogy Dávid Szikszaiával még előbb megkezdé a vitát, mint Károlival. És így Szikszai ösmeré fel legelőször Dávid antitrinitárius hajlamait.

¹⁾ Lampe 147—150.

²⁾ Jakab i. m. 73.

³⁾ Kiss Áron. XVI. századi zsinatok 449. Lampe i. h.

⁴⁾ A második gyulafehérvári hitvita két évvel később, 1568 márczius 3—12. napjain volt.

⁵⁾ Sandius. Bibliotheca Antitrinitariorum, 30. lap.

⁶⁾ Dávid Ferencz irodalmi emlékei XXX. 67. lap. Kiss Áron i. m. 452. lap.

⁷⁾ Dávid ir. eml. i. h. — Kiss Á. i. m. 455. lap.

⁸⁾ Jakab i. m. 73. l.

tólag Váradon,¹⁾ 1567 december 4-én kelt levelökben nyilván állítják, hogy ők már több ízben bementek Erdélybe, és ott Gyulafehérváron 1566 április²⁾ 26—27. napjain az ellenfél eretnekségét megczáfolták, saját (t. i. orthodox) értelmöknek aláírására kényszerítették, a mit azok sajátkezű kézírata is bizonyít.

Továbbá szinte Méliusz, az 1567-iki latin nyelvű debreczeni hitvallás (Brevis confessio pastorum) 1567 június hó 28-án kelt, János Zsigmondhoz intézett előszavában³⁾ ezeket mondja: „... az antitrinitáriusok már többször legyőzettek, szemben aláírtak, azután pedig... a Gyulafehérváron kezdett, Vásárhelyen pedig megerősített egyességet, mely Kolozsváron kátéban is kiadott... megzavarták...“ Ez az érem egyik oldala.

A másik az unitárius fél véleménye. Jakab Elek 1863-ban megjelent jeles értekezésében⁴⁾ a gyulafehérvári vitáról csak annyit mond, hogy a felek „megállapodásra nem jutottak.“ De már 1879-ben megjelent, többször idézett művében nemcsak azt mondja, hogy a fehérvári vitázó zsinat végzése szabadelvűek (azaz unitár szelleműek) voltak,⁵⁾ hanem egyenesen állítja, hogy „a fehérvári vitában... Dávid és Blandra nézetei győztek, az ő állásuk megerősödött az udvarnál, tekintetők az országban.“⁶⁾ Állítja pedig ezt Jakab ur Dávid Ferencz ezen sorai alapján: „a dolog másképp (nem úgy, a hogy Méliusz előadja) történt, a vita után Méliusz biratott rá a kiegyezésre a Dávid nézeteit valló zsinati föltételek elfogadására.“⁷⁾

Ugy állunk tehát, hogy Méliusz és Dávid, a két ellenfél, ugyanazon tényt, t. i. a gyulafehérvári vita végeredményét, a fejedelmi szem és fültanu: János Zsigmondnak ajánlott műveikben, egészen ellenkező módon adják elő. Méliusz is, Dávid is azt erősíti, hogy ő a győző, a másik pedig a legyőzött fél.

Kinek van tehát igazsága?

Ha a gyulafehérvári vita után három hét múlva összegyült marosvásárhelyi zsinatnak, az unitárius irók által is beismert kétségtelen végeredményét, t. i. Dávidnak legyőzetését és meghátrálását figyelembe vesszük, már ekkor is inkább Méliusz, mint Dávid állítása birhat előttünk érvényességgel.

De épen a múlt évben, 1883-ban került napfényre, Bunyitai Vincze derék művében⁸⁾ egy oly okmány, mely Méliusz győzelmét, Dávid vereségét s így a gyulafehérvári vitának az orthodoxok határozott előnyére történt bevégyőződését kétségtelenné teszi.

Imé a nagybecsű okmány, a maga teljességében:

„Nos Johannes II. Dei gratia Electus Rex Hungariae, Dalmaciae, Croaciae, etc. Significamus tenore praesentium, quibus expedit universis, quod nos cum ad nonnullorum fidelium Consi-

¹⁾ Lampe 178. Kiss Áron 459.

²⁾ Jakab is idézi e pontot, i. m. 76. lapján. Csak hogy itt és egy más helyen (74. lap) megfoghatatlan módon átveszi Sandiusnak — különben általa is felösmert — sajtóhibáját s a pr(ilis) helyett febr(uárt) nyomtat.

³⁾ Magyarul lásd: Kiss Áron 469.

⁴⁾ Lásd „Keresztény magvető.“ 1863. II. 243.

⁵⁾ I. m. 76.

⁶⁾ I. m. 77.

⁷⁾ Refutatio Scripti Petri Melii, Albae Juliae M. D. LXVII. Dávid Ferencz munkája, szintén János Zsigmondnak ajánlva.

⁸⁾ A váradi püspökség története. Második kötet. Nagyvárad 1883. Az okmányt lásd a 227. lapon.

liariorum nostrorum humillimam supplicationem Nostrae propterea factam Majestati, tum vero clementem habentes respectum vitae probitatis, eruditionis, virtutum ac aliarum animi dotum fidelis Nostri honorabilis Petri Mely Pastoris Ecclesiae Oppidi Nostri Debreczinensis, cum ob hoc, tum ut ipse Typographiae in usum Ecclesiae melius consulere posset, Domum Rectoratus Altaris Mortuorum juxta Domum circumspecti Gregorii Nagy in Civitate Nostra Variadiensi in Vico Uj-Becz existentem habitam, quae alias honorabilis Thomae Presbyteri de Sz. Lőrincz paefuerat, sed juxta constitutionem publicam fidelium nostrorum dominorum Regnicolarum¹⁾ una cum aliis Capituli bonis ad nos, fiscumque nostrum regium devolutam et applicatam, simulcum vinea Mortuorum vocata in promontorio ejusdem Civitatis nostrae Variadiensis, penes vineam circumspecti Martini Hobicz (?) situata, ac aliis ejusdem pertinentiis et utilitatibus quibuslibet, memorato Petro Melio, suisque haeredibus et posteritatibus universis dedimus, donavimus et contulimus; imo damus, donamus et conferimus iure perpetuo et irrevocabiliter tenendam, possidendam pariter et habendam, salvo iure alieno, harum nostrarum vigore et testimonio litterarum. Datum in Civitate nostra Alba Julia, 28-a die mensis Aprilis. Anno Domini 1566. (L. S.) Joannes Rex. Michael Csáki, Cancellarius, m. p.“

(Hiteles másolat az 1750-ben folyt s 250 folio lapra terjedő Inceédi per 113. lapján. Budai országos levéltár, kincstári osztály. Soc. Jesu Várad. 3. 1.)

János Zsigmond tehát tanácsosai kérésére, a mély tudomány, tiszta jellem s más jeles tulajdonok elismeréseképen és némi jutalmául Méliusz Péternek egy váradi házat és szőlőt ad örök adományul, hogy e derék lelkipásztor kellőleg felszerelhesse az egyház érdekében működő debreczeni nyomdát, mely ez időtől fogva egymásután adja ki az unitáriusok ellen intézett hatalmas műveket. Kél pedig ez adománylevél 1566 április 28-án, vagyis közvetlenül a gyulafehérvári vita befejezte után való napon.

Ez adománylevél nyilván mutatja, hogy a fehérvári vita következtében épen nem a Dávid, hanem igenis a Méliusz állása erősödött meg az udvarnál; egyszersmind kétségbevonhatatlanul bizonyítja azt is, hogy az első fehérvári vita Méliuszék teljes győzelmével s Dávid Ferencz vereségével végződött. S csak ha ezt így tudjuk, lesz előttünk teljesen érthető a marosvásárhelyi zsinat orthodox határozata s a kolozsvári káté conservatív, sőt Dávid szempontjából egyenesen retrograd iránya.

Igy ad a 318 éves oklevél Méliusznak, illetőleg a debreczeni latin hitvallás előszavában foglalt s a zsinati meghívó levélben előforduló s általam fentebb idézett állításainak, teljes tökéletes hitelességet, Dávid Ferencz és Jakab Elek minden ellenkező állításai ellenében is.

S így mondhatjuk ki immár, a mit Méliusz óta egyetlen egyháztörténetirő sem mondott ki határozottan, hogy a gyulafehérvári vitán igenis megállapodásra jutottak a vitakozó felek, s az eredmény Méliusznak és társainak teljes győzelme volt.

Révész Kálmán.

¹⁾ Történt ez a tordai országgyűlésen, 1566 márczius 10—17. A határozatok 10-ik pontja rendelkezik e tárgyban.

Különfélék.

Alig hogy elsirattuk a tiszáninneri egyházkerület egyik vezérférfiát Hegedüs Lászlót: mi tiszántuliak is érzékeny veszteség feletti bánatra lettünk elhíva **Kántor Sámuel** a beregi egyházmegye gondnokának s konventi képviselőnek bekövetkezett halála következtében. — Egyházát igazán szerető férfi volt, a tiszta jellem, őszinteség, nyíltság és önzetlenség voltak szép tulajdonai. Meghalt e hó 3-án estve 8 órakor, életének 75-dik évében, temetése Beregszászon márczius 6-án délután folyt le. A beregi egyházmegye csaknem mind a 67 egyházából jelent meg valaki a gyászszertartáson, egy némelyikből 8—10 küldött is jelent meg; 37 lelkész teljes papi diszruhában állotta körül a koporsót; s b. Perényi Zsigmond főispán vezetése alatt az összes tisztikar, törvényszék s pénzügyi hivatal tagjai, a tanári és tanítótestületek s a nagy közönség méltó fájdalommal vettek búcsút a derék férfi hamvaitól. — A háznál helybeli lelkész Kallós Tivadar mondott imát, a templomban volt elnöktársa, a beregi egyházmegye érdemes esperese Peterdy Károly tartott gyászbeszédet I. Sám. 25: 1. alapján. A sirnál egyik világi tanácsbíró, Kóródy Sándor életrajzi adatait sorolta el.

A minden téren hiven, egész odaadással és bölcsességgel szolgált férfinak, társadalmi életünk valódi kimagasló alakjának legyen áldott emlékezete.

Egyetemes konvent ülései e hó 17-én veendik kezdetüket Budapesten. Legfőbb tárgyai lesznek: az egyetemes tanügyi bizottság által készített következő javaslatok: 1) Középiszkolai tanterv. 2) Középiszkolai belrendtartási és fegyelmi szabályok. 3) Érettségi vizsgálati szabályzat. 4) Zsinat által alkotott iskolai szervezetnek az országos középiszkolai törvénnyel egybehasonlítása. 5) Államsegélyezés kérdése, az ev. ref. gymnasiumokra nézve. 6) Közalap végrehajtó bizottságának jelentései. 7) Skontro és a mult évben intézett feliratok sorsa.

Lelkészválasztás. A tiszaszentimrei gyülekezet Kádár Antal időközi lelkészét márczius 9-én öt jelölt közül egyhangulag rendes lelkészévé választotta meg. Őszinte örömmel kívánunk szerencsét úgy a gyülekezetnek, mint érdemes ifju lelkészének.

Nagy-Becskereken folyó hó 1-én mükedvellői előadás tartatott a ref. templom építésének javára, mely 515 frt tiszta jövedelmet hozott. — Elismerés és köszönet a szives közreműködőknek.

Halálozások: Rácz István a szatmári ev. ref. gymnasiumnak 15 éven keresztül kitünő tanára, e hó 8-án estveli 9 órakor néhány napi súlyos szenvedés után váratlanul elhunyt. — Czelder Juliska, Czelder Márton felsőbányai ref. lelképásztornak 5 éves leánykája e hó 1-én temettetett. — Győri István majtisi ev. ref. lelképásztor, az Urnak hiv és igaz szolgája e hó 10-én halt meg.

Legyen áldott emlékek!

Tartalom: Lugossy József. G. K. — A magyar tudományos akadémia megbízó levele Lugossy József temetésénél. Gyulai Pál, Dr. Pauler Tivadar. — Lugossy József rövid életrajza. G. K. — A temetés. — A próféczia jelentősége a kijelentésben. Bethlendi Endre. — Haladás a theológiában. Csiky Lajos. — Az ítélőszék előtt. K. Tóth Kálmán. — Megnyitó beszéd Nagy József és Vecsei Imre b. e. alapítók énekkari emlékünnepején 1884. márczius 5. a debreczeni kollégiomban. Balogh Ferencz. — Még egyszer a volt ménes-gyoroki lelkész Kovács József özvegye. Nagy Sándor. — Tárca: Az első gyulafehérvári vita. 1566. Révész Kálmán. — Különfélék. — Hirdetések.

Felelős szerkesztő: **Tóth Sámuel.** Szerkesztő társak: **Békési Gyula, Géresi Kálmán.**

HIRDETÉSEK.

Pályázati hirdetés

a szatmári ref. egyházban egyik nőtanítói állomásra.

Kötelesség: az elemi III-dik és IV-dik osztályban a köteles tantárgyak, egyházi ének és női kézi munka tanítása.

Évi javadalom: 500 frt havi részletekben előre kiadva; 42 frt lakpénz; 41 méter tűzifa az erdőn, melyből a tanterem fütendő.

A megválasztandónak tanítói oklevéllel bíró, ref. vallásúnak kell lenni, s a szatmári ref. egyházmegye tanító gyámintézetébe belépni tartozik.

A pályá kérvény beadásának — alulirothoz czimezve — f. évi május 1-ső a vég határideje, s a megválasztandó állását szeptember 1-sőjén tartozik elfoglalni.

Berky István,

3—1

ref. lelkész, iskolaszéki elnök.

Pályázat.

A szatmár-németi h. h. gymn. tanügyi bizottsága f. 1884. évi április—június havára egy ideiglenes tanári állásra 300 forint fizetéssel minden egyéb járulék nélkül pályázatot hirdet.

Tanítandó a természettan és chemia a III. és IV., mennyiségtan a IV. V. VI. osztályban; esetleg egy ezekkel rokon tantárgy pár órán.

Föltétel: e szakra tanári képesítés és protestáns vallás.

Határidő: 1884. márczius 26. bezárolag.

Az állomást 1884. április 1-én okvetlenül el kell foglalni.

A pályázati kérvények ily czimen küldendők: Farkas Antal tanügybizottsági elnök Szatmártt. Az elbírálás márczius hó 27-én leend.

Szatmártt, 1884. márczius hó 8-án.

Vozári Gyula, **Farkas Antal,**
tanügybizottsági jegyző. tanügybizottsági elnök.